

Matjaž KMECL

**GOVOR OB ODKRITJU DOPRSNEGA KIPA B. ZIHERLU V ŠKOFJI LOKI
28.1.2004**

Ko se je 1910. rodil Boris Ziherl, je v družinah Ziherl-Kobal očitno prišlo do enega tistih rodovnih vzponov, ki nenadoma in nenapovedano potisnejo v ospredje nadpovprečno energijo. V istem gnezdu se je rodil sijajen športnik, mnogokratni državni prvak v skokih s stolpa, mladenič, ki je menda prvi preplaval Bohinjsko jezero podolž, Branko; sijajen glasbenik, avtor enega od slovenskih popevkarskih zimzelenov Gledal tvoje sem oči sanjave, Miloš; še ena glasbenica, operna in koncertna pevka Vanda; in seveda Boris, utemeljitelj slovenskega znanstvenega družboslovja, ustanovitelj vseh potrebnih institucij - od sociološkega instituta do fakultete za družbene, politične in novinarske vede, ter ob tem politik, ki je slovenski politični prostor dvoje desetletij po končani drugi svetovni vojni s svojo mislijo in dejavnostjo več kot prepoznavno zaznamoval v dobrem in slabem. Vsem, in tudi njihovi materi Ani in drugim bližnjim, je bilo zagotovo skupno eno: prepričana, verujoča slovenskost in ob tem globoka socialna solidarnost, za povrh pa tudi pripadnost Škofji Loki. Tako so po okupaciji 1941 in ob več očitni nameri, da hitlerjanski in iredentni hegemonisti zbrisejo slovenski narod z zemljevida in iz zgodovine, brez oklevanja pristali v narodnoosvobodilni koaliciji. Boris Ziherl je bil celo eden od ustanoviteljev Osvobodilne fronte, oba brata sta svoje domovinstvo plačala z življenjem, sestra Vanda je z umetniškim talentom spodžigala partizanske borce, mati Ana pa je slejkoprej vztrajala kot zavetnica vojnih otrok - menda prav nobeden od otrok, ki jih je sprejela v varstvo, ni prišel v roke okupatorjev. In končno, pa ne nazadnje, je treba dodati, da je oče končal v taborišču Dachau: neverjeten, izjemen davek ene same družine za slovensko svobodo in samostojnost!

Nadaljnji življenjepis Borisa Ziherla je bil celo v osnovnih obrisih buren. Njegov prirojeni dar je bil sicer talent za diskurzivno, analitično raziskovanje sveta; čas, v katerega ga je usoda napolnila, pa je bil vse prej kot temu naklonjen - in tako sta se začeli v njegovi osebnosti že navsezgodaj prerivati in tudi dopolnjevati dve aktivnosti: introvertna, v duhovnost in filozofsko razčlenjenost zazrta, ter ekstravertna, navzven, političnemu delu zapisana. Na eni strani se je razvijal v vse bolj cenjenega publicista marksistične idejne provenience, kar je zlasti v tridesetih letih prejšnjega stoletja pomenilo vse kaj drugega kot oportunitizem; na drugi je pristajal v zmeraj bolj odgovornih partijskih funkcijah. Že sredi tridesetih let je svoje poglede na družbena vprašanja sistematiziral v problemsko zaokrožene, pregledne razprave, ki so seveda temeljile na idejah tako imenovanega historičnega materializma; v osnovi jih je induciralo vzneseno čisto in celo naivno navduševanje mlade generacije za revolucijsko in porevolucijsko, sovjetsko Rusijo. Njegove presoje slovenskega zgodovinskega in še posebej kulturnega stanja s tega vidika so bile za tisti čas vznemirljivo sveže, Boris Ziherl pa si je zlasti v tako imenovanem levem delu javnosti z njimi hitro pridobil sloves odličnega poznavalca marksistične klasike. Na drugi strani si je z nepopustljivim političnim delom hitro prislužil štiri leta zapora v Sremski Mitrovici. Podobno je ravnal tudi kasneje, po okupaciji

1941, ko je v ljubljanski ilegali opravljal pomembno in obenem nevarno uredniško informativno delo, kasneje v Kočevskem Rogu vodil politično šolo in Znanstveni inštitut pri SNOS, se v osvobojenem Beogradu ustavil že 1944 in bil sourednik Borbe, postal jugoslovanski predstavnik v Moskvi, opravljal osrednje funkcije v jugoslovanskih in kasneje slovenskih organih oblasti, med drugim je bil slovenski minister za znanost in kulturo. Že v Beogradu je vodil Inštitut za družbene vede, ki ga je tudi soustanovil, podobno kasneje v Ljubljani; v istem duhu je zasnoval fakulteto, ki nosi danes naslov FDV - Fakulteta za družbene vede. Ob tem je bil poslanec v skupščini, član Sveta federacije, podpredsednik SAZU in eden od ključnih funkcionarjev Komunistične partije oziroma ZK.

Z vidika historičnega materializma se je na področju sociologije kulture predvsem posvetil razčlenjevanju Prešernovega in Cankarjevega literarnega dela - in pri tem dosledno ostajal pri uveljavljanju materialnega ali materialističnega objektivizma. To ga je zapletlo v silovite, za marsikoga glede umetnosti zgrešene polemike (še posebej znamenita je bila tista z Vidmarjem, čeprav sta bila oba branilca realizma v literaturi) - ki pa so bile vse prej kot neplodne. Z njimi in ob njih je sooblikoval nove razvojne poti v slovenski umetnosti; pri tem je veljal za branilca obstoječega, prišel se ga je celo sloves "ždanovca", to je ideologa državne oziroma politične oblasti tudi na estetskem področju. Iz svoje izkušnje pa lahko zdaj, po mnogih letih, dodam, da je mlado uporništvo sprejemal z nekakšno blago, čeprav miselno nepopustljivo dobrodušnostjo. Takrat je kot univerzitetni profesor, ki je imel polne predavalnice, začel tudi z odprto tribuno o vprašanih umetnosti - v viteški dvorani Križank je po uvodnih izvajanjih spodbujal spraševanje iz publike; zagotovljena je bila popolna anonimnost in to smo kot študentarija pridno izkoriščali za drobne in debele provokacije, ki jim je sledil z resnično velikansko potrpežljivostjo in pojasnjevalnostjo.

Navrh vsega tega je treba še posebej dodati poudarek o pripadnosti Borisa Zihlerla domačemu kraju, Škofji Loki. Brez njegove velike in vplivne prizadevnosti bi mesto kot eno prvih po drugi vojni - 1947 - med drugim ne dobilo svoje gimnazije, ki se je z leti razvila v važno kulturno in izobraževalno središče starodavne Škofje Loke, obeh dolin in drugega širnega zaledja; s svojo sredotežnostjo šola tudi danes veže mnoge generacije nase in jim narekuje privrženost, zvestobo in ljubezen loškemu svetu.

Boris Zihlerl je torej bil neserijska osebnost; ob vseh bolj ali manj znanih zadržkih do nekaterih njegovih političnih opredelitev, kakršne je narekoval predvsem čas, mu ni mogoče odreči izjemne ustvarjalnosti, ki jo je spremljala pomembna intelektualna zmogljivost; tudi ne neverjetne delavnosti; prav tako ne ključnih zaslug za slovensko družboslovje in njegovo organiziranje, predvsem pa ne zaslug za slovenstvo v najbolj zagatnih zgodovinskih časih in končno tudi zaskorajda rodno Škofjo Loko, kjer je preživel najlepša mlada leta. Tako naj zdaj tu njegov portret v družbi z drugimi velikimi Ločani kot okamenel spomin vabi nove loške rodove, naj hodijo zvesto in pogumno po svoji poti - sebi v zadoščenju, mestu v čast, slovenstvu in človeštvu v dobro.

Slava njegovemu delu!